

Агата Крысці
(Agatha Christie)

З'яўленне містэра Кіна
(The Coming of Mr. Quin)

Быў прэдадзень Новага году.

У вялікай гасцёўні засталіся толькі старэйшыя сябры кампаніі, што сабралася ў Ройстане: моладзь, на радасць містэру Сатэртуэйту, пайшла спаць. Містэру Сатэртуэйту не падабалася, калі маладых людзей збіралася занадта шмат, бо ён лічыў іх нецікавымі і грубаватымі. Ім не хапала нейкай вытанчанасці, а чым далей, тым больш містэр Сатэртуэйт цаніў у людзях менавіта яе.

Гэтаму трохі ссутуленаму сухарляваму джэнтльмену з пільным позіркам і тварам, у якім праглядала штосьці па-эльфіску гарэзлівае, было шэсцьдзсят два, і ён надзвычай моцна цікавіўся справамі іншых. Усё сваё жыццё ён нібыта праседзеў у першым шэрагу партэра, назіраючы самыя розныя чалавечыя драмы, што разгортваліся перад ім. Яму заўсёды даставалася роля назіральніка, і толькі цяпер, трапіўшы ў ціскі старасці, ён зразумеў, што ставіцца да прапанаваных яму драмаў усё больш патрабавальна і што яму хочацца чагосьці зусім незвычайнага.

Не было ніякіх сумневаў, што на такія рэчы ў яго сапраўднае чуццё. Ён інтуітыўна ведаў, калі драма набліжаецца, бо ўлоўліваў яе пах, як баявы конь. Прыбыўшы сёння ў Ройстан, ён адчуў унутры дзіўнае хваляванне і зразумеў: трэба быць напачатку. Нешта цікавае ўжо пачалося ці вось-вось пачнецца.

Гасцей у доме сабралася няшмат. Апроч Тома Іўшэма, зычлівага і вясёлага гаспадара, і яго сур'ёзнай жонкі, якая цікавілася палітыкай і якую ў дзявоцтве звалі лэдзі Лора Кін, тут былі сэр Рычард Конвэй, вайсковец, падарожнік і паляўнічы, яшчэ шасцёра ці сямёра маладых людзей, чые імёны містэр Сатэртуэйт не запомніў, а таксама Порталы.

Менавіта Порталы зацікавілі містэра Сатэртуэйта найбольш.

Алекса Портала ён раней не сустракаў, але шмат пра яго чуў і ведаў ягоных бацьку і дзеда: Алекс выявіўся тыповым прадстаўніком роду. Гэта быў мужчына гадоў сарака, са светлымі валасамі і блакітнымі вачыма — як ва ўсіх Порталаў. Ён займаўся спортам, добра разбіраўся ў гульнях і быў цалкам пазбаўлены ўяўлення. Нічога асаблівага — тыповы прадстаўнік рэспектабельнага ангельскага грамадства.

Але жонка яго была зусім іншай. Містэр Сатэртуэйт ведаў, што яна аўстралійка. Два гады таму Портал падарожнічаў па Аўстраліі, там сустрэў

яе, ажаніўся і прывёз дадому. У Англіі яна раней ніколі не бывала. І ўсё ж яна адрознівалася ад усіх вядомых містэру Сатэртуэйту аўстраліек.

Цяпер ён цішком назіраў за ёй. Цікавая жанчына, вельмі цікавая. Такая ціхая — і такая жывая! Жывая! Так, менавіта жывая! Не зусім прыгожая — не, прыгожай яе не назавеш, але ёсць у ёй нейкая фатальная чароўнасць, якой мужчына — любы мужчына — не можа не паддацца. Так казалі мужчынская частка яго натуры, тым часам як жаночая (а ў містэру Сатэртуэйту было шмат жаночага) задавалася не менш цікавым пытаннем. Навошта місіс Портал фарбуе валасы?

Ніякі іншы мужчына не мог бы гэтага заўважыць, але містэр Сатэртуйэт — мог. Такое ён заўважаў. І гэтыя фарбаваныя валасы збівалі яго з панталыку. Многія брунэткі перафарбоўваюцца ў бландынак, але ён ніколі не чуў пра бландынак, які пафарбаваліся б у цёмны колер.

Усё ў ёй вельмі яго інтрыгавала. Інтуітыўна ён адчуваў, што яна альбо цалкам шчаслівая, альбо зусім няшчасная, але што дакладна — ён зразумець не мог, і гэта вельмі яго трывожыла. Да таго ж яна неяк дзіўна ўплывала на свайго мужа.

— Ён ад яе ў захапленні, — сам сабе адзначыў містэр Сатэртуэйт, — але часам... Так, часам ён проста яе баіцца! Цікава-цікава... Надзвычай цікава...

Портал піў зашмат — гэта было відавочна. І яшчэ ён неяк дзіўна глядзеў на жонку, калі тая пазірала ў іншы бок.

— Нервы, — адзначыў містэр Сатэртуэйт, — гэты чалавек — проста клубок нерваў, і яна гэта ведае, але нічога з гэтым не робіць.

Пара гэтая здавалася яму ўсё цікавейшай. Штосьці вось-вось здарыцца, але што — ён не разумеў.

Гэтыя развагі перарваў урачысты бой вялікага гадзінніка ў куце.

— Дванаццаць! — сказаў Іўшэм, — Новы год пачаўся. Усім шчаслівага Новага году! Але насамрэч гадзіннік спяшаецца... Не разумею, чаму дзеці не захацелі застацца і сустрэць Новы год.

— Не думаю, што яны напраўду пайшлі спаць, — спакойна сказала яго жонка. — Магчыма, яны падкладаюць нам у ложку шчоткі для валасоў ці штосьці яшчэ. Такія рэчы заўсёды іх забаўляюць, але чаму — не ведаю. У часы майго юнацтва мы сабе нічога такога не дазвалялі.

— *Autre temps, autre mœurs* [1], — з усмешкай сказаў містэр Конвэй.

Гэта быў высокі мужчына з ваеннай выпраўкай, такога ж тыпу, што Іўшэм — шчыры і дабрадушны, але без вялікіх прэтэнзіяў на інтэлект.

— У часы майго юнацтва мы ўсе браліся за рукі і, стаўшы ў кола, спявалі тую песню Бэрнса... — працягнула лэдзі Лора. — “Старую дружбу і любоў забыць і не тужыць...” [2]. Мне заўсёды здавалася, што гэта вельмі кранальна.

Іўшэм затрывожыўся.

— Ох, Лора, не трэба, — прамармытаў ён. — Не тут.

Ён пачаў мераць крокамі гасцёўню (астатнія сядзелі на месцах), потым запаліў яшчэ адну лямпу.

— Я ляпнула глупства, — sotto voce [3] прамовіла лэдзі Лора, — і нагадала яму пра беднага містэра Кейпла. Дарагая, вам не надта горача ля каміна?

Элеанор Портал рэзка страпянулася.

— Дзякуй. Я трохкі адсуну крэсла назад.

Які ў яе быў цудоўны голас! Адзін з тых нізкіх і прыглушаных галасоў, водгукі якіх надоўга застаюцца ў памяці, падумаў містэр Сатэртуэйт. Цяпер яе твар закрываў цень. Шкада.

Па-ранейшаму схаваная ценем, яна спытала:

— Містэр Кейпл?

— Але. Раней гэтым домам валодаў ён. Ён застрэліўся — ох, ну, вы ж ведаеце! Добра, Том, дарагі, калі не хочаш, я не буду пра гэта расказваць. Безумоўна, для Тома гэта было вялікае ўзрушэнне, бо акурат тады ён быў тут. І вы былі — праўда, сэр Рычард?

— Усё правільна, лэдзі Лора.

І тут стары дзядоўскі гадзіннік у куце зарыкаў, захрыпеў, астматычна засоп і ўрэшце прабіў дванаццаць.

— Шчаслівага Новага году, Том, — сам сабе прабуркатаў Іўшэм.

Лэдзі Лора задуменна адклала вязанне.

— Вось мы і сустрэлі Новы год, — адзначыла яна, гледзячы на місіс Портал.
— І што вы, мая дарагая, пра гэта думаеце?

Элеанор Портал тут жа ўскочыла на ногі і легкаважна адказала:

— Спаць і толькі спаць!

“Яна зусім збляднела, — падумалася містэру Сатэртуэйту, і ён таксама падняўся, каб заняцца падсвечнікам. — Раней яна не была такой бледнай”.

Ён запаліў свечку і перадаў яе місіс Портал з забаўным і трохкі старамодным паклонам. Падзякаваўшы, яна ўзяла свечку і пачала марудна падымацца наверх.

Раптам у містэра Сатэртуэйта з’явілася вельмі дзіўнае жаданне — пайсці за ёй і ў чымсьці пераўпэўніць. Яго не адпускала незразумелае адчуванне, што ёй пагражае нейкая небяспека. Але жаданне знікла, і містэру Сатэртуэйту зрабілася сорамна. Ён разнерваваўся. Падымаючыся сходамі, яна не зважала на мужа, але цяпер нечакана павярнула галаву і паглядзела на яго доўгім запытальным позіркам. У ім была такая сіла, што містэр Сатэртуйэт адчуў сябе ніякавата.

Ён заўважыў, што жадае гаспадыні добрай ночы з некаторай трывожнасцю.

— Спадзяюся, Новы год і праўда будзе шчаслівым, — сказала лэдзі Лора, — але мне здаецца, што палітычная сітуацыя не абячае нават найменшай пэўнасці.

— Цалкам з вамі згодны, — сур’ёзна кіўнуў містэр Сатэртуэйт, — цалкам згодны.

— Застаецца спадзявацца, — тым самым тонам працягнула лэдзі Лора, — што першы наш госць будзе з цёмнымі валасамі. Вы ж ведаеце гэтую прыкмету, містэр Сатэртуэйт? Не? Вы мяне здзіўляеце. Калі першы, хто ў новым годзе пераступіць парог, будзе брунэтам, ён прынясе дому шчасце. Божа, спадзяюся, у маім ложку не будзе чагосьці ўжо вельмі жахлівага! Дзецям нельга давяраць — з іх энергія так і б’е.

Пахітаўшы галавой, поўнай кепскіх прадчуванняў, лэдзі Лора велічна паплыла ўверх па лесвіцы.

Пасля сыходу жанчынаў крэслы пасунуліся бліжэй да адкрытага каміна, у якім палалі дровы.

— А цяпер кажыце, колькі каму, — гасцінна скамандаваў Іўшэм, паказваючы прысутным на графін з віскі. Калі кожны выказаўся, размова вярнулася да забароненай раней тэмы.

— Вы ж ведалі Дэрэка Кейпла, містэр Сатэртуэйт? — пацікавіўся Конвэй.

— Трохі ведаў.

— А вы, Портал?

— Ніколі з ім не сустракаўся.

Адказ містэра Портала прагучаў так рэзка і злосна, што містэр Сатэртуэйт здзіўлена зірнуў на яго.

— Цярпець не магу, калі Лора пачынае гэтую тэму, — ціха сказаў Іўшэм. — Як вы ведаеце, пасля трагедыі гэты дом купіў адзін вялікі фабрыкант, а праз год з’ехаў — штосьці яму тут не спадабалася. Потым пра дом хадзіла мноства бязглуздых чутак — што тут водзяцца прывіды і ўсё такое, — і таму месца займела кепскую рэпутацыю. І калі Лора ўпэўніла мяне высоўвацца ад Заходняга Кідлбі, яна, канечне ж, планавала пасяліцца ў гэтым раёне, а знайсці прыстойнае жытло было нялёгка. Ройстан патаннеў — вось я і набыў яго. Усе гэтыя прывіды — звычайная лухта, але ўсё адно не надта прыемна жыць у доме, дзе ўсё нагадвае пра твайго старога сябра, які застрэліўся. Бедны Дэрэк — мы так і не даведаліся, чаму ён гэта зрабіў.

— Ён першы і не апошні, хто застрэліўся невядома праз што, — змучана прамовіў Алекс Портал.

Ён падняўся і шчодрай рукой наліў сабе чарговую порцыю віскі.

“З ім штосьці не так, — сам сабе сказаў містэр Сатэртуэйт, — штосьці зусім не так. Хацеў бы я ведаць, у чым тут рэч”.

— Нічога сабе! — усклікнуў Конвэй. — Паслухайце, як вые вецер! Ну і ночка!

— Добры час для прывідаў! — з бесклапотным смехам сказаў Портал. — У пекле, відаць, не засталася ніводнага д’ябла!

— Калі верыць лэдзі Лоры, то нават самы чорны сярод іх можа прынесці нам удачу, — смеючыся, адзначыў Конвэй. — Але што гэта?

Вецер выдаў чарговую жудасную руладу, і калі яна змоўкла, хтосьці тройчы пагрукаў у замкнёныя дзверы.

Мужчыны ўскочылі.

— І хто гэта можа быць у такую ноч? — усклікнуў Іўшэм.

Усё здзіўлена пераглянуліся.

— Я адчыню, — сказаў Іўшэм, — слугі даўно пайшлі спаць.

Ён рашуча прайшоў да дзвярэй, трохі паваждаўся з цяжкім замком і ўрэшце адамкнуў. У пакой уварваўся ледзяны парыв ветру.

У дзвярным праёме вымалёўваўся высокі стройны сілуэт. Праз незвычайную гульню святла, якое падала праз вітражнае аkenца над дзвярыма, містэру Сатэртуэйт падалося, што госць апрануты ў касцюм усіх колераў вясёлкі. Але калі ён увайшоў, то аказаўся худым брунэтам у дарожным касцюме.

— Я шчыра выбачаюся за сваё ўварванне, — пачаў незнаёмы роўным прыемным голасам, — але ў мяне зламалася машына. Нічога сур'ёзнага, мой шафёр сам усё наладзіць, але на гэта сыдзе дзесьці паўгадзіны, а на дварэ такі жахлівы холад...

Тут ён замоўк, і Іўшэм адразу ж падтрымаў яго.

— Так і ёсць! Дык заходзьце і выпіце з намі. Ці можам мы як-небудзь дапамагчы з машынай?

— Не, дзякуй. Шафёр ведае сваю справу. Дарэчы, мяне завуць Кін — Арле Кін.

— Сядайце, містэр Кін, — запрасіў Іўшэм. — Сэр Рычард Конвэй, містэр Сатэртуэйт. А мяне завуць Іўшэм.

Містэр Кін павітаў прысутных і ўпаў у крэсла, гасцінна падсунутае Іўшэмам. У гэты момант на твар гасця лёг цень, і ў святле каміна здалося, што на ім маска. Іўшэм падкінуў дроваў у агонь.

— Вам наліць?

— Дзякуй.

Іўшэм перадаў яму віскі і спытаў:

— Вы добра ведаеце гэтыя мясціны, містэр Кін?

— Быў тут пару гадоў таму.

— Праўда?

— Канечне. Тады гэты дом належаў джэнтльмену на імя Кейпл.

— Усё правільна, — сказаў Іўшэм. — Бедны Дэрэк Кейпл. Вы яго ведалі?

— Ведаў.

Пасля гэтага паводзіны Іўшэма ледзь адчувальна змяніліся — але той, хто не вывучаў ангельскага характару, ніколі б гэтага не заўважыў. Калі спачатку гаспадар трымаўся досыць стрымана, то цяпер ад гэтага не засталася і следу. Містэр Кін ведаў Дэрэка Кейпла, ён быў сябрам сябра, а значыць, варты поўнага даверу.

— Неверагодная была гісторыя, — шчыра сказаў Іўшэм. — Мы тут акурат яе абмяркоўвалі. Мушу прызнацца, што, купіўшы гэты дом, я пайшоў супраць сябе самога. Але разумееце, нам больш нічога не заставалася. Я быў тут той ноччу, калі ён застрэліўся, і Конвэй таксама, і я, шчыра кажучы, увесь час баюся, што ў доме з’явіцца прывід.

— Так, справа невытлумачальная, — марудна і разважліва прамовіў містэр Кін і змоўк з выглядам актора, які толькі што выдаў вельмі важную рэпліку.

— Можаче называць яе невытлумачальнай, — умяшаўся Конвэй, — але я б сказаў, што яна была і назаўсёды застанецца змрочнай таямніцай.

— Хто ведае, — унікліва прамовіў містэр Кін. — Выбачайце, сэр Рычард, што вы сказалі?

— Гісторыя проста неверагодная, вось я пра што. Уявіце чалавека ў росквіце жыцця, вясёлага, бесклапотнага, бестрывожнага. З ім — пяць ці шэсць старых сяброў. За вячэрай ён у цудоўным настроі, поўны планаў на будучыню. А потым ён падымаецца ў свой пакой, дастае з шуфляды рэвальвер і страляецца. Чаму? Ніхто не ведае. Ніхто ніколі не даведаецца.

— Вы так упэўнены, сэр Рычард? — з усмешкай спытаў містэр Кін.

Конвэй зірнуў на госця.

— Што вы хочаце сказаць? Нічога не разумею.

— Ну, калі загадку не разгадалі дагэтуль, гэта не значыць, што яе не разгадаюць ніколі.

— Ат, што вы кажаце... Калі нічога не высветлілася тады, што можа высветліцца цяпер, праз дзесяць гадоў?

Містэр Кін мякка пахітаў галавой.

— Не магу з вамі пагадзіцца. Супраць такога сцверджання паўстае ўвесь досвед вывучэння гісторыі. Сучаснікі ніколі не раскажуць пра падзеі сённяшняга дня так праўдзіва, як гісторык можа апісаць былыя эпохі. Уся справа ў перспектыве, у магчымасці ацаніць сапраўдную значнасць рэчаў. У пэўным сэнсе гэта, калі хочаце, пытанне адноснасці.

Алекс Портал пасунуўся наперад, і твар яго пакутліва таргануўся.

— Маеце рацыю, містэр Кін! — усклікнуў ён. — Час не здымае пытанняў, а толькі дазваляе ўбачыць іх у іншым святле.

Іўшэм паблажліва ўсміхнуўся.

— Містэр Кін, вы хочаце сказаць, што калі б мы, напрыклад, цяпер заняліся расследаваннем абставінаў смерці Дэрэка Кейпла, то маглі б знайсці разгадку з не меншай імавернасцю, чым тады?

— І нават з большай, містэр Іўшэм. Людзі часта забываюць пра эмоцыі і помняць толькі самі факты, не спрабуючы іх неяк трактаваць.

Іўшэм недаверліва нахмурыўся.

— Але, безумоўна, патрэбны якісьці пункт адліку, — роўным і прыемным голасам сказаў містэр Кін. — Звычайна гэта нейкая версія, і я ўпэўнены, што ў кагосьці з прысутных яна ёсць. Як наконт вас, сэр Рычард?

Цяпер задуменна нахмурыўся Конвэй.

— Увогуле ёсць, — нібы просячы прабачэння, сказаў ён. — Мы думалі... канечне ж, усе мы думалі, што тут замяшаная жанчына. Звычайна ж рэч альбо ў ёй, альбо ў грашах, праўда? Але з грашыма ўсё было ў парадку. Ніякіх такіх праблемаў. Таму што яшчэ застаецца?

Містэр Сатэртуэйт скалануўся. Ён падаўся трохкі ўперад, каб дадаць сваю заўвагу, але раптам заўважыў зверху, на галерэі, жанчыну, што прыхілілася да балюстрады. Прыціснуўшыся да парэнчаў, яна была схаваная ад усіх, апроч містэра Сатэртуэйта, і, відавочна, напружана прыслухоўвалася да таго, што дзеецца ўнізе. Яна стаяла так нерухома, што містэр Сатэртуэйт ледзь

верыў вачам. Але сукенка са старадаўнімі парчовымі ўзорамі не пакідала сумневаў: гэта была Элеанор Портал.

Раптам усе падзеі гэтай ночы пачалі складвацца ў адну карціну — прыезд містэра Кіна быў не выпадковасцю, а з’яўленнем на сцэне новага актора пасля таго, як прагучала патрэбная рэпліка. Сёння вечарам у вялікай гасцёўні Ройстана гралася драма — не менш рэальная ад таго, што адзін з яе актораў даўно памёр. Так, у Дэрэка Кейпла таксама была свая роля. Містэр Сатэртуэйт быў у гэтым упэўнены.

І тут на яго зноў нечакана сышло азарэнне. Усё гэта зладзіў містэр Кін! Гэтую п’есу ставіў менавіта ён — і ён жа раздаваў акторам ролі. Ён быў у самым сэрцы таямніцы і торгаў за вяровачкі, прымушаючы лялек рухацца. Ён ведае пра ўсё, нават пра жанчыну ля парэнчаў зверху. Так, ён ведаў.

Зручна ўладкаваўшыся ў крэсле ў бяспечнай ролі назіральніка, містэр Сатэртуэйт сузіраў драму, што дзеялася перад яго вачыма. Містэр Кін спакойна і нязмушана торгаў за вяровачкі, і лялькі слухаліся яго рукі.

— Жанчына... Можа быць, — задуменна прамармытаў ён. — Ці не згадвалі падчас вячэры якую-небудзь жанчыну?

— Безумоўна, згадвалі! — ускрыкнуў Іўшэм. — Ён акурат паведаміў пра свае заручыны. Вось што робіць гэтую гісторыю такой вар’яцкай! Ён быў сам не свой ад шчасця. Скажаў, што афіцыйна абвешчаць пакуль рана, але намякнуў на нечаканае для старога халасцяка жаданне звязаць сябе путамі Гіменэя.

— І мы, безумоўна, здагадаліся, хто яго абранніца, — сказаў Конвэй. — Марджары Дзілк. Мілая дзяўчына.

Здавалася, што містэру Кіну закарцела нешта дадаць, але ён стрымаўся, і ў маўчанні гэтым адчуўся нейкі дзіўны выклік. Госць нібыта ставіў пад сумнеў апошнюю рэпліку, і гэта прымусіла Конвэя абараняцца.

— Хто б гэта мог быць яшчэ? Ну, Іўшэм!

— Не ведаю, — ціха прамовіў Том Іўшэм. — Як жа ён тады сказаў?.. Штосьці пра жаданне звязаць сябе путамі Гіменэя і пра тое, што не можа назваць імя жанчыны, не атрымаўшы яе згоды, — а згоды пакуль не было. Яшчэ ён, помніцца, сказаў, што яму страшэнна пашанцавала. Што ён хоча, каб двое яго старых сяброў ведалі, што праз год у гэты самы час ён ужо будзе шчаслівым жанатым чалавекам. Безумоўна, мы вырашылі, што гэта Марджары. Яны добра сябравалі і бавілі разам шмат часу.

— Вось толькі... — пачаў Конвэй і запнуўся.

— Што ты хочаш сказаць, Дзік?

— Ну, я проста не разумею: калі вялося пра Марджары, чаму пра заручыны нельга было адразу ж абвясціць? Ну навошта такая загадкавасць? Выглядала так, нібыта рэч у замужняй жанчыне, ну вы разумееце, такой, што нядаўна страціла мужа ці акурат разводзілася.

— І праўда, — пагадзіўся Іўшэм, — у такім выпадку нельга адразу ж абвясціць пра заручыны. І ведаеце, згадваючы тую гісторыю, я разумею, што яны з Марджары не так ужо і шмат часу бавілі разам. За год да таго — магчыма. Прыгадваю, як тады яшчэ падумаў, што яны адно да аднаго неяк астылі.

— Цікава, — прамовіў містэр Кін.

— Але. Выдавала на тое, што паміж імі ўстаў хтосьці яшчэ.

— Іншая жанчына, — задуменна сказаў Конвэй.

— Але ў той вечар, — працягнуў Іўшэм, — Дэрэк, дальбог, развесяліўся ледзь не да непрыстойнасці. Ён быў проста п'яны ад шчасця. Але пры гэтым ён — не ведаю, як гэта лепей патлумачыць, — трымаўся з нейкім дзіўным выклікам.

— Нібы чалавек, што кідае выклік лёсу, — змучана сказаў Алекс Портал.

Пра каго ён казаў — пра Дэрэка Кейпла ці пра сябе самога? Гледзячы на яго, містэр Сатэртуэйт схіляўся да апошняга. Бо Алекс Портал менавіта так і выглядаў — чалавекам, што кідае выклік лёсу.

Раптам гэтыя думкі абудзілі затуманенае алкаголем уяўленне містэра Сатэртуэйта, і ён згадаў свае ранейшыя таемныя трывогі.

Ён зірнуў уверх. Жанчына ўсё яшчэ была там. Яна глядзела і слухала — гэтак жа нерухома і зледзянела, як мёртва.

— Чыстая праўда, — пагадзіўся Конвэй. — Кейпл быў неяк дзіўна захоплены. Я б апісаў яго як чалавека, які паставіў усё, што меў, — і выйграў, нягледзячы на наймаверныя перашкоды.

— Можа, набіраўся мужнасці, каб давесці задуманае да канца? — выказаў меркаванне Портал.

І быццам пад уладай зноў узніклых успамінаў, ён падняўся і наліў сабе яшчэ.

— Не і яшчэ раз не, — адрэзаў Іўшэм. — Я амаль гатовы прысягнуць, што ў яго думках не было нічога такога. Конвэй мае рацыю. Ён быў паспяховым гульцом, які выйграў рызыкаўную стаўку і ледзь можа паверыць у сваю ўдачу. Так мне падалося.

Але Конвэй толькі расчаравана махнуў рукой:

— Ага, а праз дзесяць хвілінаў...

Запанавала цішыня. Іўшэм гучна пляснуў рукой па стале.

— За гэтыя дзесяць хвілінаў штосьці мусіла адбыцца! — ускрыкнуў ён. — Проста мусіла! Але што? Давайце добра падумаем. Мы размаўляем. Раптам на сярэдзіне слова Кейпл устае і выходзіць з пакоя...

— Навошта? — спытаў містэр Кін.

Пытанне, здавалася, збянтэжыла Іўшэма.

— Прашу прабачэння?..

— Я толькі спытаў, навошта, — паўтарыў містэр Кін.

Іўшэм нахмурыўся, напружваючы памяць.

— У той момант гэта не падалося важным. Ох, ну канечне, пошта! Помніце, як зазвінеў званок і як мы ўсхваляваліся? Тады яшчэ тры дні ішоў снег, і мы сядзелі без сувязі са светам. Самая страшная завіруха за многія гады. Дарогі заваленыя, ні газет, ні лістоў! Кейпл выйшаў зірнуць, ці няма ўрэшце якіх навінаў, і вярнуўся з цэлым пачкам карэспандэнцыі — газеты, лісты. Ён разгарнуў газету паглядзець, чаго новага, а потым падняўся са сваімі лістамі. Праз тры хвіліны мы пачулі стрэл. Невытлумачальна, проста невытлумачальна!

— Няма ў гэтым нічога невытлумачальнага, — запярэчыў Портал. — Ён проста атрымаў нейкі нечаканы ліст. Гэта ж відавочна.

— Ох, ну не думаеце ж вы, што такая відавочная думка не прыйшла нам у галаву? Гэта было адно з першых пытанняў каранёра. Але Кейпл так і не прачытаў ніводнага ліста. Увесь пачак ляжаў на туалетным століку нераспакаваны.

Портал зрабіўся яшчэ больш прыгнечаным.

— Вы ўпэўненыя, што ён не прачытаў хаця б аднаго? Ён жа мог яго адразу знішчыць.

— Не, я цалкам упэўнены. Канечне, такое тлумачэнне было б вельмі натуральным. Але не, усе лісты былі запячатаныя. Нічога не палілі, нічога не разрывалі... У пакоі не было агню.

Портал пахітаў галавой:

— Дзіва нейкае.

— Ва ўсім гэтым ёсць нешта вусцішнае, — ціха сказаў Іўшэм. — Конвэй і я, пачуўшы стрэл, кінуліся ўверх і знайшлі яго... Мушу прызнацца, гэта быў сапраўдны шок.

— Як я разумею, вам заставалася толькі пазваніць у паліцыю? — спытаў містэр Кін.

— У Ройстане тады тэлефона не было. Я паставіў яго, калі купіў дом. Не, на шчасце, мясцовы канстэбль акурат быў тады на кухні. За дзень да таго знік адзін з сабакаў — помніш беднага старога Пірата, Конвэй? Фурман выпадкова знайшоў яго ў снежным сумёце і адвёў у паліцэйскі ўчастак. Там у ім пазналі сабаку Кейпла, якога той вельмі цаніў, і канстэбль прывёў яго сюды. Паліцэйскі завітаў літаральна за хвіліну да стрэлу, і гэта пазбавіла нас некаторых турботаў.

— Божа, якая была завіруха, — задуменна сказаў Конвэй. — Гэта ж адбылося прыкладна ў гэты час? Здаецца, пачатак студзеня.

— Мабыць, люты. Дайце падумаць... мы тады збіраліся за мяжу.

— Ды я ўпэўнены, што быў студзень. Мой гунтэр Нэд — помніце Нэда? — у канцы студзеня закульгаў, а гэта было пасля той гісторыі.

— Тады гэта мусіў быць самы канец студзеня. Дзіўна, з якой цяжкасцю праз некалькі гадоў згадаюцца даты.

— Гэта, відаць, і ёсць самае цяжкае, — падтрымаў размову містэр Кін. — Калі толькі не знойдзецца арыентыру, якой-небудзь нашумелай падзеі ў грамадскім жыцці — напрыклад, забойства каралеўскай асобы ці гучнай судовай справы.

— Ну канечне! — усклікнуў Конвэй. — Гэта было акурат перад справай Эплтана!

— Не, здаецца, усё ж пасля.

— Ды не ж! Хіба вы не помніце? Кейпл ведаў Эплтанаў і нават гасцяваў у старога мінулаі вясной, за тыдзень да яго смерці. Аднаго вечара Кейпл расказваў пра яго, пра тое, які ён скнара і як жахліва, відаць, маладой і прыгожай місіс Эплтан з такім чалавекам. Тады не было ніякіх падазрэнняў, што гэта яна яго і забіла.

— Дальбог, вы маеце рацыю! Помню, я яшчэ чытаў у газеце навіну, што дазвол на эксгумацыю атрыманы. Акурат у тых дні яна і мусіла адбыцца, але я не надта ўчытваўся, бо галава была занятая думкамі пра беднага Дэрэка, які ляжаў на версе мёртвы.

— Звычайная, але вельмі цікавая з’ява, — заўважыў містэр Кін. — У моманты вялікага напружання наш розум засяроджваецца на нейкіх зусім нязначных рэчах, якія помняцца потым доўга і надзвычай дакладна, нібы неаддзяляльны ад самога душэўнага напружання. Гэта могуць быць вельмі недарэчныя дэталі, напрыклад, узор на шпалерах, але забыць іх немагчыма.

— Цікава, што вы загаварылі пра гэта, містэр Кін, — прамовіў Конвэй. — Калі вы гэта казалі, мне раптам падалося, што я вярнуўся ў пакой Дэрэка Кейпла ў той момант, калі ён ляжаў там мёртвы. І я з усёй выразнасцю ўбачыў за акном вялікае дрэва і цень, які яно адкідвала на снег. Вось так яно і стаіць перад вачыма: месяцовае святло, снег і цень дрэва. Божа мой, я магу гэта, здаецца, намаляваць, але ніколі раней я не ўсведамляў, што мог тады штосьці заўважыць.

— Гэта быў вялікі пакой над вітальняй? — спытаў містэр Кін.

— Той самы, а дрэва — гэта вялікі бук ля павароту пад’язной алеі.

Містэр Кін задаволена кіўнуў. Містэр Сатэртуэйт ледзь не дрыжаў ад цікаўнасці. Ён не сумняваўся, што кожнае слова, кожная інтанацыя містэра Кіна мела свой сэнс. Ён іх упэўнена кудысьці вёў, і хаця містэр Сатэртуэйт не ведаў, куды дакладна, ён не сумняваўся, хто кіруе сённяшнім спектаклем.

На хвіліну павісла цішыня, але тут Іўшэм вярнуўся да нядаўняй тэмы.

— Я добра запомніў тую справу Эплтанаў. Ну і шуму яна нарабіла! Але яе ж не пасадзілі, праўда? Прыемная жанчына, з такімі прыгожымі светлымі валасамі...

Вочы містэра Сатэртуэйта амаль супраць яго волі скіраваліся да фігуры, што кленчыла ўверсе. Яму падалося ці ён сапраўды ўбачыў, як яна сціснулася,

нібы ад удару? І яшчэ — ці праўда ён бачыў руку, што пацягнулася да абруса, але спынілася ля краю стала?

Пачуўся грукат разбітага шкла. Алекс Портал, наліваючы сабе віскі, упусціў графін.

— Ой, сэр, вельмі выбачаюся... Не разумею, як гэта я так...

Іўшэм перарваў яго:

— Нічога страшнага, сябра, нічога страшнага. Цікава... Разбітае шкло нагадала мне... Яна ж тады таксама разбіла графін, місіс Эплтан. Ну той, з-пад партвейну.

— І праўда. Стары Эплтан кожны вечар выпіваў шклянку партвейну — толькі адну, не больш. А на наступны дзень пасля яго смерці хтосьці са слуг бачыў, як яна вынесла графін з дому і разбіла яго. Безумоўна, пайшлі чуткі. Бо ўсе ж ведалі, як ёй кепска з ім жылося. Плёткі распаўзаліся ўсё далей і далей, і ўрэшце праз некалькі месяцаў нехта з яго сваякоў падаў хадайніцтва аб эксгумацыі. І небеспадстаўна — выявілася, што старога атруцілі. Мыш'як, здаецца.

— Ды не, мусіць, стрыхнін. Але розніцы ніякай. Такія справы. І зрабіць гэта мог толькі адзін чалавек. Місіс Эплтан паўстала перад судом. Апраўдалі яе хутчэй праз недахоп доказаў, чым дзякуючы важкім аргументам на карысць невінаватасці. Іншымі словамі, ёй пашанцавала. Але я б не стаў моцна сумнявацца ў тым, што гэта яна. Што там з ёй потым здарылася?

— Думаю, вярнулася ў Канаду. Ці ў Аўстралію? Там у яе быў дзядзька ці хтосьці яшчэ, хто прапанаваў ёй прытулак. Лепшага ў такіх абставінах і не прыдумаеш.

Містэр Сатэртуэйт як зачараваны сачыў за правай рукой Алекса Портала, што сціскала бакал. Хватка была напраўду мёртвай.

“Калі не будзе асцярожны — праз хвіліну ці дзве разаб’е і бакал, — падумаў містэр Сатэртуэйт. — Божа мой, як цікава ўсё павярнулася”.

Іўшэм падняўся і наліў сабе віскі.

— Але мы зусім не наблізіліся да разумення прычынаў, з якіх бедны Дэрэк Кейпл застрэліўся, — зазначыў ён. — Расследаванне не мела асаблівага поспеху, праўда, містэр Кін?

Містэр Кін расмяяўся. Дзіўны гэта быў смех: кплівы — і адначасна сумны. Ён прымусіў усіх скалануцца.

— Выбачаюся, — сказаў містэр Кін. — Вы ўсё яшчэ жывяце ў мінулым, містэр Іўшэм. Вас звязвае вашае перадузятае меркаванне. Але я, старонні чалавек, выпадковы мінак, бачу толькі факты!

— Факты?

— Так, факты.

— Што вы маеце на ўвазе? — спытаў Іўшэм.

— Я бачу чыстую паслядоўнасць згаданых вамі фактаў, на значнасць якіх вы не звяртаеце ўвагі. Давайце вернемся на дзесяць гадоў назад і зірнем на падзеі неперадузята і без эмоцыяў.

Містэр Кін падняўся, і падалося, што ён нашмат вышэйшы за астатніх. За яго спінай у каміне рэзка ўспыхнуў агонь. Ціхі голас госця заварожваў прысутных:

— Вы седзіце за абедам. Дэрэк Кейпл абвяшчае пра заручыны. У той момант вы думаеце, што гэта Марджары Дзілк. Цяпер вы ўжо не ўпэўненыя. Ён трымаецца неспакойна і ўзбуджана — бы чалавек, які паспяхова кінуў выклік лёсу, які, кажучы вашымі словамі, паставіў усё, што меў, — і выйграў, нягледзячы на неймаверныя перашкоды. Тут звоніць званок. Ён выходзіць, каб забраць запозненую пошту. Сваіх лістоў ён не адкрывае, але вы згадалі, што ён прагледзеў навіны ў газеце. Прайшло дзесяць гадоў, а таму мы не ведаем, што гэта былі за навіны — далёкі землятрус ці блізкі палітычны крызіс. Мы ведаем пра газету толькі адно: там была навіна пра тое, што тры дні таму Міністэрства ўнутраных справаў дало дазвол на эксгумацыю цела містэра Эплтана.

— Што?

— Дэрэк Кейпл падымаецца ў свой пакой, — працягваў містэр Кін, — і там бачыць нешта з акна. Сэр Рычард Конвэй сказаў нам, што яно не было завешанае шторамі і адтуль праглядалася пад'язная аляя. Што ён убачыў? Што магло прымусіць яго скончыць жыццё самагубствам?

— Вы пра што? Што ён мог убачыць?

— Думаю, ён убачыў паліцэйскага, — сказаў містэр Кін. — Паліцэйскага, які прывёў сабаку. Але гэтага Дэрэк Кейпл не ведаў, ён проста ўбачыў паліцэйскага.

Павісла доўгая цішыня — усе нібыта спрабавалі прывесці думкі ў парадак.

— Божа мой! — прашаптаў урэшце Іўшэм. — Няўжо вы пра гэта? Эплтан? Але калі Эплтан памёр, яго там не было... Стары быў адзін са сваёй жонкай...

— Але ён мог быць там за тыдзень да таго. Стрыхнін, калі толькі ён не ў форме гідрахларыду, вельмі кепска распускаецца. Калі яго пакласці ў партвейн, ён апусціцца на дно і трапіць толькі ў апошнюю шклянку — магчыма, аkurat праз тыдзень пасля ад'езду Кейпла.

Портал рвануўся наперад. Яго голас ахрып, а вочы наліліся крывёй.

— Тады навошта яна разбіла графін? — закрычаў ён. — Навошта яна разбіла графін?! Скажыце ж, навошта?!

Першы раз за ўвесь вечар містэр Кін звярнуўся да містэра Сатэртуэйта:

— У вас багаты жыццёвы досвед, містэр Сатэртуэйт. Можа, вы ведаеце, навошта?

Голас містэра Сатэртуэйта злёгка задрыжаў. Вось і час для ягонай рэплікі. Ён павінен сказаць некалькі самых важных у гэтай п'есе словаў. Цяпер ён быў не назіральнікам — акторм.

— Як я разумею, — сціпла прамармытаў ён, — яна хвалявалася за Дэрэка Кейпла. Думаю, яна была добрай жанчынай і папрасіла яго сысці. Калі яе муж памёр, яна нешта западозрыла і, каб уратаваць чалавека, якога кахала, паспрабавала знішчыць магчымы доказ яго віны. Пазней, відаць, ён упэўніў яе, што падазрэнні былі беспадстаўнымі, і яна пагадзілася выйсці за яго замуж. Але з вяселлем марудзіла: жанчыны, здаецца мне, маюць добрую інтуіцыю.

Містэр Сатэртуэйт выканаў сваю ролю. Раптам пачуўся доўгі трымтлівы ўздых.

— Божа мой! — усклікнуў Іўшэм, ускокваючы. — Што гэта?

Містэр Сатэртуэйт мог бы яму патлумачыць, што ў галерэі наверху хаваецца Элеанор Портал, але ён быў занадта добрым акторм, каб сапсаваць такое моцнае ўражанне.

Містэр Кін усміхнуўся.

— Думаю, мая машына ўжо гатовая. Дзякуй за гасціннасць, містэр Іўшэм. Спадзяюся, я хоць штосьці зрабіў для свайго сябра.

Усе глядзелі на яго ў нямым здзіўленні.

— Вы не задумваліся пра гэты бок справы? Вы ж ведаеце, ён кахаў гэтую жанчыну. Кахаў настолькі, што пайшоў дзеля яе на злачынства. Калі настаў час, як ён памылкова падумаў, адплаты, ён застрэліўся. Але, насуперак яго жаданню, расплачвацца давялося ёй.

— Але яе апраўдалі, — прамармытаў Іўшэм.

— Бо яе віна не была даказаная. І мне здаецца — хаця, магчыма, тут я памыляюся, — што яна расплачваецца дагэтуль.

Портал адкінуўся ў крэсле, схаваўшы рукамі твар.

Кін павярнуўся да Сатэртуэйта.

— Да пабачэння, містэр Сатэртуэйт. Вы ж цікавіцеся драмамі?

Здзіўлены містэр Сатэртуэйт кінуў.

— Хачу звярнуць вашу ўвагу на арлекінаду [4]. Сёння гэты жанр памірае, але ён варты ўвагі, магу вас упэўніць. Яго сімвалічнасць цяжка ўхапіць, аднак вы ж ведаеце, што несмяротнае заўсёды застаецца несмяротным. Усім добрай ночы.

Яны ўбачылі, як госць выйшаў у цемру. І, як раней, вітражы ператварылі ягоны строй у касцюм камедыянты...

Містэр Сатэртуэйт падняўся наверх. У сваім пакоі ён падышоў да акна, каб завесіць яго, бо цягнула холадам. Сілуэт містэра Кіна набліжаўся да павароту, але тут з бакавых дзвярэй выслізнула жаночая фігура і кінулася за ім. Некалькі хвілінаў яны размаўлялі, потым яна вярнулася ў дом. Яна прайшла пад самым акном, і містэр Сатэртуэйт зноў быў уражаны жывасцю яе твару. Цяпер яна ішла як у шчаслівым сне.

— Элеанор!

Да яе выйшаў Алекс Портал.

— Элеанор, прабач мне... прабач... Ты казалася праўду, але хай мне даруе Бог... я верыў не да канца...

Містэр Сатэртуэйт надзвычай цікавіўся чужымі справамі, але перадусім ён быў сапраўдным джэнтльменам, а таму палічыў сябе абавязаным зачыніць акно. Так ён і зрабіў.

Але зачыняў ён яго вельмі марудна. І таму чуў яе голас, прыўкрасны і непаўторны:

— Я ведала, ведала! Ты жыў у пекле. Я таксама калісьці жыла. Кахала — і пры гэтым то верыла, то падазравала, адкідвала ўсе сумневы, а яны здзекліва паўставалі зноў... Я ведала, Алекс, ведала... Але пекла бывае і жахлівейшае, і ў гэтым пекле жыла побач з табой я. Я бачыла твае сумневы, твае страхі, якія атручвалі нашае каханне. Той чалавек, наш выпадковы госць, уратаваў мяне. Бо я не магла больш гэтага трываць... Ведаеш... сёння ноччу... сёння ноччу я збіралася скончыць жыццё самагубствам... Алекс... Алекс...

Каментар

1. Autre temps, autre mœurs — іншыя часы, іншыя норавы (фр.).
2. “Старую дружбу і любоў забыць і не тужыць...” — першыя радкі верша Роберта Бэрнса “За дружбу!”, якую традыцыйна спяваюць пасля таго, як гадзіннік праб’е пачатак новага году. Радок узяты з перакладу, зробленага Язэпам Семяжонам (зборнік “Вам слова, Джон Ячмень!”, 1983).
3. Sotto voce — ціхім голасам (іт.).
4. Арлекінада — камедыя, у якой галоўную ролю грае Арлекін, персанаж італьянскай камедыі дэль артэ.

пераклад з ангельскай — Ганна Янкута

© Ганна Янкута, пераклад, 2012